

Universitätsbibliothek Wuppertal

Q. Aureli[i] Symmachi V.C.P.V. Et Cos. Ord. Epistolarvm Ad Diversos Libri X.

Symmachus, Quintus Aurelius

Neapoli Nemetvm, MD CXVII

D. Ambrosi episcopi Mediolan. epistolae contra Symmachum

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1363](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1363)

D. AMBROSII EPISCOPI
MEDIOLAN. EPISTOLÆ
DUÆ, QUIBUS RESPONDET
AD EPISTOLAM SYMMACHI,
 quam Relationem vocat. Ea est li-
 bri X. Epist. LXI.

AMBROSIUS EPISCOPUS, BEATISSIMO
PRINCIPI ET CHRISTIANISSIMO
IMPERATORI VALENTINIANO.

QVM OMNĒS HOMINES,
 qui sub ditione Romanâ sunt, vobis
 militent Imperatoribus terrarum,
 atq; Principibus, tum ipsi vos omni-
 potenti Deo, & sacra fidei militatis.
 Aliter enim salus tua esse non po-
 terit, nisi unusquisque Deum ve-
 rum, hoc est, Deum Christianorum,
 à quo cuncta reguntur, veraciter colat. Ipse enim solus ve-
 rus est Deus, qui intimâ mente veneretur. Dij enim Gentium
 daemonia, sicut Scriptura dicit. Huic igitur Deo vero quis-
 quis militat, & qui intimo colendum recepit affectu, non
 dissimulationem, non conniventiam, sed fidei studium, &
 devotionis impendit. Postremo, si non ista, consensum sal-
 tem aliquem non debet colendis idolis, & prophanis cere-
 moniarum cultibus exhibere. Nemo enim Deum fallit, cui
 omnia, etiam cordis ocella manifesta sunt. Ergo cum à
 te, Imp. Christianiss. fides Deo vero sit exhibenda, cum
 ipsius fidei studium, cautio atque devotio, miror quomodo
 ali-

aliquibus in spem venerit, quòd debeas aras Dijs Gentium tuo instaurare praecepto, ad usus quoq; sacrificiorum prophanorum praebere sumptum. Quòd enim jam dudum vel fisco vel arce est vendicatum, de tuo magis conferre videre, quàm de suo reddere. Et de dispendijs queruntur, qui nunquam nostro sanguini pepercerunt, qui ipsa Ecclesiarum aedificia subruerunt. Petunt etiam, ut illis privilegia deseras, qui loquendi & docendi nostris communem usum Iuliani lege proximà denegarunt, & privilegia illa, quibus sæpè decepti sunt etiam Christiani. Nonnullos enim illis privilegijs partim per imprudentiam, partim propter publicarum necessitatum molestias declinandas, irretire voluerunt, & quia non omnes fortes inveniuntur, etiam sub Principibus Christianis plerique sunt lapsi. Sed hac, si jam sublata non essent, auferenda tuo imperio comprobarem. At cum per totum ferè orbem à pluribus retrò Principibus inhibita interditaq; sint, Roma autem à fratre clementia tua augusta memoria Gratiano fidei vera ratione sublata sint, & datis antiquata rescryptis, ne, quaso, vel fideliter statuta convellas, vel fraterna praecepta rescindas De negocijs civilibus, si quid statuitur, nemo putat esse temerandum: & praeceptum de religione calcatur. Nullus obrapat juniori aetati tuae, si ve ille gentilis est, qui ista deposcit, non debet mentem tuam vinculis sua superstitionis innectere, sed proprio studio doceri, & admoneri te debet, quemadmodùm vera fidei studere debeas quando ille tanto motu veri vana defendit. Defertur meritum clarorum virorum & ego suadeo, sed Deum certum est, omnibus praeferendum. Si de te militari est consulendum, debet exercitati in praelijs viri expectari sententia, consilium comprobari. Quando de Religione tractatus est; Deum cogita. Nullius iniuria est, cui Deus omnipotens antefertur. Habet ille sententiam suam. In vitium non cogitis colere, quod nolit. Hoc idem vobis liceat Imperator: & unusquisque patienter ferat, si non extorqueatur Imperatori, quod molestè ferret, si ei extorquere cuperet Imperator. Ipsis gentilibus displicere consuevit prava varicantis affectus. Liberè enim debet defendere unusquisque

fidele mentis sua, & servare propositum. Quod si aliqui nomine Christiani tale aliquid decernendum putant, mentem tuam vocabula nuda non capiant, nomina cassam fallant. Quisquis hoc suadet, sacrificat, & quisquis hoc statuit. Tolerabilis tamen est unius sacrificium, quam lapsus omnium. Totus hic Christianorum periclitatur Senatus. Si hodie gentilis aliquis Imperator, quod absit, Aram statueret simulacris, & eò convenire cogeret Christianos, ut sacrificantibus interessent, ut oppleteret anhelum, & ora fidelium cinis ex Arâ favilla de sacrilegio fumus ex busto, & in eâ Curiam sententiam diceret, ubi jurati ad Aram simulacri in sententiam cogerentur: propterea enim interpretantur Aram locatam, ut eius sacramento, ut ipsi putant, unusquisque conventus consuleret in medium: cum Curia maiore jam Christianorum numero sit referta persequutionem esse crederet Christianus, qui cogeretur tali optione ad Senatum venire, quod sit plerumq;: nam etiam iniurijs convenire coguntur. Te ergò Imperatore Christiani in Aram jurare cogentur? Quid est jurare, nisi eius quem testare fidei tue Praesulem, divinam potentiam constiterit? Te Imperatore hoc petitur, & postulatur, ut Arâ jubeas elevari, sumptum sacrificijs prophanis dari. Sed hoc non potest sine sacrilegio decerni. Vnde rogo te, ne id decernas, statuas, vel in eiusmodi decreta subscribas. Convenio fidem tuam Christi sacerdos. Omnes conveniremus Episcopi, nisi incredibile hoc & repentinum ad aures pervenisset hominum, quod tale aliquid esset, vel in consistorio suggestum tuo, vel à Senatu petitum. Sed absit, ut hoc Senatus petijisse dicatur. Pauci gentiles communi utuntur nomine. Nam & ante biennium ferme cum hoc petere tentarent, misit ad me S. Damasus, Romana Ecclesia sacerdos, iudicio Dei electus, libellum, quò Christiani Senatores dederunt, & quidem innumeri, postulatantes nihil se tale mandasse, non congruere gentiliū istiusmodi petitionib; nõ prabere consensum. Quæsti etiam publice privatimq;, se non conventuros ad Curiam, si tale aliquid decerneretur. Dignum est temporibus vestris, hoc est, Christianis temporibus, ut dignitas Christianis Senatoribus abrogetur, quò gentilibus Senatoribus prophane-

Ann. 27, 12.

de-

deferatur voluntatis effectus? Hunc libellum ego fra-
 tri clementia vestra direxi. Vnde constitit, non Sena-
 tum aliquid de superstitionis impensis mandasse legatis. Sed
 fortasse dicatur: Cur dudum non interfuerunt Senatui, cum
 ista peterentur? Satis loquuntur quid velint, qui non inter-
 fuerunt: satis locuti sunt, qui apud Imperatorem lo-
 cuti sunt. Et miramur tamen: si privatis resistan-
 di Roma eripiunt libertatem, qui nolunt esse liberum
 tibi non jubere, quod non probas, non servare, quod non
 sentis. Et ideo memor legationis proximè mandata mihi,
 convenio iterum fidem tuam, convenio mentem tuam, ne
 vel respondendum secundum huiusmodi petitionem genti-
 lium censeas, vel in eiusmodi responsa sacrilegium subscri-
 ptionis adiungas. Certè refer ad parentem pietatis tuae Prin-
 cipem Theodosium, quem super omnibus ferè maioribus
 causis consulere consuesti. Nihil maius est religione, nihil
 sublimius fide. Si civilis causa esset, diversa parti responsio
 servaretur: causa religionis est, Episcopus convenio. Detur
 mihi exemplum missæ relationis, ut & ego plenè respon-
 deam, & sic de omnib. consultus clementia tua parens respon-
 dere dignetur. Certè si aliud statuitur, Episcopi hoc a quo
 animo pati & dissimulare non possumus: licebit tibi ad Ec-
 clesiam convenire, sed illic non invenies sacerdotem, aut in-
 venies resistentem. Quid respondebis sacerdoti dicenti tibi:
 Munera tua non quarit Ecclesia, quia templa gentilium
 muneribus adornasti: Ara Christi dona tua respuit, quo-
 niam Aram simulacris fecisti. Vox enim tua, manus tua,
 & subscriptio tua, opus est tuum: obsequium tuum Domi-
 nus Iesus recusat & respuit, quoniam idolis obsecutus es.
 Dixit enim tibi: Non potestis duobus dominis servire.
 Privilegia tua sacra Deo virgines non habent: & vendi-
 cant virgines Vestra? Cur sacerdotes Dei requiris, quibus
 petitiones prophanas gentilium pratulisti? Alieni erroris
 societatem suscipere non possumus. Quid respondebis his
 verbis, puerum esse te lapsum? Omnis aetas perfecta
 Christo est. Omnis Deo plena pueritia fidei comprobatur.
 Parvuli etiam Christum intrepido adversus persecutores

ore confessi sunt. Quid respondebis germano tuo? Non tibi dicit, victum me esse non credidi, quia te Imperatorum reliqui: mori non dolui, quia te heredem habebam: imperio me decedere non ingemui, quia imperia mea, praesertim de religione divina, omnibus seculis mansura credebam. Haec ego titulis pia virtutis crexeram, has de seculo manubias, hac spolia de diabolo, has ego de adversario omnium exuvias offerebam, in quibus aeterna victoria est. Quid mihi plus potuit meus hostis auferre? Abrogasti decreta mea, quod adhuc ille, qui contra me levavit arma, non fecit. Nunc gravius telum corpore recipio, quod à fratre meo statuta dānantur: meliore parte mei apud te periclitor. Illa enim mors corporis, ista virtutis est. Nunc mihi abrogatur imperium, & quod est gravius, abrogatur à tuis, abrogatur à meis: & id abrogatur, quod in me etiam mei adversarii predicarunt. Si volens acquievisisti, damnaisti fidem meam: si invitus cessisti, prodidisti tuam. Ergo quod gravius est, & in te periclitor. Quid respondebis etiam patri, qui te maiore dolore conveniet, dicens: De me, fili, pessimè iudicasti, qui putasti, quod ego gentilibus conniventiam praestitissem. Nemo ad me detulit, aram esse in illa Romana Curia: numquam tantum nefas credidi, quod in communi illo Christianorum gentiliumq; consilio sacrificarent gentiles, hoc est, insultarent gentiles praesentibus Christianis, & invitum Christiani interesse sacrificijs cogerentur. Multa & diversa crimina me imperante commissa sunt, ultus sum quaecunque sunt deprehensa: si quis tunc latuit, debet ergo dicere, me probasse, quod à me nemo detulerat? De me pessimè iudicasti, si mihi superstitio aliena, non fides mea servavit imperium. Vnde cum advertas, Imperator, Deo primum, deinde patri & fratri injurias irrogari, si quid tale decernas, peto, ut id facias, quod saluti tuae apud Deum intelligis profuturum.

AMBROSIUS EPISCOPUS, BEATISSIMO
 PRINCIPI ET CLEMENTISSIMO IM-
 PERATORI VALENTINIANO,
 AUGUSTO.

CUM vir clarissimus Praefectus Urbis Symmachus ad clementiam tuam retulisset, ut Ara qua de Urbis Roma curia sublata fuerat, redderetur loco, & tu Imperator licet adhuc in minoris a vi tyrocinio florentibus novus annis, fidei tamen virtute veteranus, obsecrata gentilium non probares, eodem, quo comperi puncto libellum obtuli: quo licet comprehenderim, qua suggestioni necessaria viderentur, poposci tamen exemplum mihi Relationis dari. Itaque non fidei tua ambiguus, sed providus cautionis, & pius certus examinis, hoc sermone Relationis assertioni respondeo, hoc unum petens, ut non verborum elegantiam, sed vim rerum spectandam putes. Aurea enim (sicut scriptura divina docet) est lingua sapientium litteratorum, qua phaleratis dotata sermonibus, & quodam splendentis eloquij velut coloris preciosi corusco resurgens, capit animorum oculos specie formosi, a visuq; perstringit. Sed aurum, si diligentius manu tractes, foris precium, intus metallum est. Volue quae so, atq; excute sectam gentilium: preciosa & grandia sonant, veri effocta defendunt: Deum loquuntur, simul lacrum adorant. Tria igitur in Relatione sua vir clarissimus Praefectus Urbis proposuit, qua valida putavit. Quod Roma veteres, ut ait, suos cultus requirat. Et quod sacerdotibus suis, virginibusq; Vestalib⁹ emolumenta tribuenda sint, & quod emolumentis sacerdotum negatis fames secuta publica sit. In primâ propositione, flebili Roma questu sermonis illacrymat: veteres, ut ait, cultus ceremoniarum requirens. Hac sacra, inquit, Annibalem à moenibus, à Capitolio Senonas repulerunt. Itaque dum sacrorum potentia predicatur, infirmitas proditur. Ergo Annibal diu saceris insultavit Romanis, & Dijs contra se dimicantibus usque ad muros Urbis incendio pervenit. Cur se obsideri

a. Alij leg.
 vifusque
 prastringit.

I. Cap.

passi sunt, pro quibus Deorum suorum arma pugnabant. Nam de Senonibus quid loquar, quos Capitolij secreta penetrantes Romana reliquia non tulissent, nisi eos pavido anseris repitu prodidisset? En quales templa Romana presules habent, Vbi tunc erat Iupiter? An in anserem loquebatur? Verum quid negem sacrorum ritus militasse Romanis? Sed etiam Annibale eosdem Deos colebat. Vtrum volunt igitur elegant. Si in Romanis vicerunt sacra, in Carthaginiensibus ergo superata sunt: si in Cartaginiensibus triumphata, nec Romanis utique profuerunt. Facessat igitur invidiosa illa populi Romani querela. a Non hac Roma mandavit. Alijs illa eos interpellat vocibus Quid me casto quotidie gregis innoxij sanguine cruentatus? Non in fibris pecudum, sed in viribus bellatorum trophaea victoria sunt. Alijs ego disciplinis urbem subegi. Militabat Camillus, qui sublata Capitolio signa caesis Tarpeia rupis triumphatoribus reportavit: stravit virtus, quos religio non removit. Quid de Attilio loquar, qui militiam etiam b mortis impendit? Africanus non inter Capitolij aras, sed inter Annibalis acies triumphum invenit. Quid mihi veterum exempla profertis? c Odi ritus Neronum. Quid dicam bimestres Imperatores, & terminus regum cum exordijs copulatos? Aut forte illud est novum, barbaros suis excessisse finibus? Nunquid etiam illi Christiani fuerunt, quorum miserabili novero exemplo alter captivus Imperator, sub altero captivus orbis, sefellisse, que victoriam promittebant, suas ceremonias prodiderunt? Nunquod & tunc non erat Ara Victoria? Paenitet lapsus, & vetusta canicies pudendi sanguinis traxit ruborem. Non erubescit, cum iusto orbe longeva converti: verum certe est, quia nulla aras ad perdiscendum seras est. Erubescat senectus, que emendare se non potest. Non annorum canicies est laudanda, sed morum: nullus pudor est a: meliora transire. Hoc solum habebam commune cum barbaris, quia Deum antea nesciebam. d Sacrificium vestrum & ritus est, bestiarum cruore aspergi. Quid in mortuis pecuibus quaritis Dei voces? Venite, & discite in terris caelestem militiam. Hic vivimus, & illic militamus. Celi mysterium doceat me Deus ipse, qui condidit, non homo, qui se ipsum ignoravit. Cui

a Alij: leg.
non hanc.

b Al: morti.

c Alij: leg.
Quid ritus.
omissa voce,
Odi. Licinius
Valerianum,
& Gallienum
intelligit.

d Alij: leg.
Sacrificii
vestri ritus
est.

Co
magis de Deo
credere, qui
quit, timere
Quod vos igi
suspicionem
te comparat
bifum. V
tis: nos ip
manuam
mus omni
in lapidib
riserunt.
lum mor
illa carn
jam nem
melios
lignum p
potuisse n
quis, red
eris, m
fitione
cit hono
suis cog
Christus
quia cor
Aram
exempl
reliqui
quando p
Dum em
dispens
juriam p
quam ch
ri suber
esse sup
pian, ve
sine qua
qui, V
ne, qui

magis de Deo, quàm Deo credam? Quomodo possum vobis credere, qui fatemini vos ignorare, quod colitis? Vno, inquit, itinere non potest perveniri ad tam grande secretum. Quod vos ignoratis, id nos Dei voce cognovimus. Et quod suspicionibus quaritis, nos ex ipsâ sapientiâ Dei, & veritate compertum habemus. Non congruunt igitur vestra nobiscum. Vos pacem dÿs vestris ab Imperatoribus obsecratis: nos ipsi Imperatoribus à Christo pacem rogamus. Vos manuum vestrarum adoratis opera: nos injuriam ducimus omnia, quod fieri potest, Deum putari. Non vult se Deus in lapidibus coli. Denique etiam ipsi philosophi vestri ista riserunt. Quod, si vos ideo Christum Deum negatis, quia illum mortuum esse non creditis: (nescitis enim, quod mors illa carnis fuerit, non divinitatis, qua fecit, ut credentium jam nemo moriatur) quid vobis imprudentius, qui contumeliosè colitis, & honorificè derogatis? Vestrum enim Deum lignum putatis: ô contumeliosa reverentia! Christum mori potuisse non creditis: ô honorifica pervicacia! Sed vetera, inquit, reddenda sunt altaria simulacris, ornamenta delaceris, ornamenta delubris. Reposcantur hæc à consorte superstitionis: Christianus Imperator Aram solius Christi didicit honorare. Quid manus piæ, & ora fidelia ministerium suis cogunt sacrilegijs exhibere? Vox Imperatoris nostri Christum refulet, & illum solum, quem sentit loquatur, quia cor regis in manu Dei. Nunquid Imperator gentilis Aram Christo levavit? Deum ea, quæ fuerunt, reposcunt, exemplo sui admonent, quantum Christiani Imperatores religioni, quam sequuntur, debeant deferre reverentia, quando gentiles superstitionibus suis omnia detulerunt. ^a Dum coepimus, etiâ sequamur. Nos sanguine gloriamur, illos dispendium movet. Nos hæc victoria loco ducimus, illi injuriam putant. Nunquam nobis amplius contulerunt, quàm cum verberari Christianos, atque proscribi ac necari juberent. Præmium fecit religio, quod perfidia putabat esse supplicium. Videte magnanimos, per injurias, per inopiam, per supplicium nos ^b credimus: illi ceremonias suas sine quaestiu manere posse non credunt. Habeant, inquit, Vestales virgines immunitatem suam. Dicant hæc, qui nesciant credere, quod posset esse gratuita

^a Alij leg.

Dudum coepimus. & iam sequuntur. Excludos nos sanguine, &c.

^b Leg. crevimus, ut est in v. c.

II. Cap.

virgi-

virginitas: provocent lucris, qui diffidunt virtutibus. *Quæ tamen illis virgines præmia promissa fecerunt? Vix septem Vestales capiuntur puella. Et totus numerus quem in puritate capitis purpuratarum vestium mirices, pompa læticia ministrorum circumfusæ comitatu, privilegia maxima, lucra ingentia, præscripta denique pudicitia tempora cœgerunt. Atrollant mentis & corporis oculos, videant plebem pudoris, populû integritatis concilium virginitatis. Nô vitæ capiti decus, sed ignobile velamen, a usui nobile castitatis: nô exquisita, sed abdicata lenocinia pulchritudinis: nô illa purpurarû insignia, non luxus deliciarum, sed usus jeiuniorum: non privilegia, non lucra: omnia postremò talia, ut revocari studia putes, dum exercentur officia. Sed dum exercentur officium, studium provocatur, suis castitatis cumulatür dispendijs. Non est virginitas, qua precio emitur, non virtutis studio possidetur. Non est integritas, quacunque tanquam in auctione nummario ad tempus sollicitatur compendio. Prima castitatis victoria est facultatû cupiditatis vince: requia lucri studiû tentamentum pudoris est. Ponomus tamen subsidia largitatum conferenda virginibus, qua Christianis munera redundabunt, quod tantas opes sufficiet ararium? Aut si arbitrantur solis Vestalibus conferendum, non putet, ut qui totum sibi sub Imperatoribus gentilibus vendicarunt, ijdem sub Principibus Christianis non putent nobis sortem debere esse communem? Sacerdotibus quoque suis, & ministris queruntur alimenta publica non præberi. Quantus hinc verborum tumulus b increpuit recentibus c legibus denegantur, & nemo conqueritur. Non enim putamus iniuriam, quia dispendium non dolemus. Si privilegium quarat sacerdos, ut onus curiale declinet, patriâ atque avitâ & omnium facultatum possessione cedendû est. Quomodo hanc Gentiles, si haberent, ingraverent querelâ, quod sacerdos ferias ministerij sui emat totius patrimonij sui damno, & privatus univèrse commoditatis dispendio usum publici mercetur obsequij: prætendens communis salutis excubias domestica inopia se mercede solatur, quia ministerium non vendidit, sed*

a Alij. usu.

b u. c. increpitat.

c L. 27. C.

Theod. de episc.

& cle. Curialibus, quâ conditione fieret clericus, docet idem

Ambros. ep.

29. & l. 104.

& 163. C.

Theod. de decuria. Forner.

Sel. 3. c. 7.

Gratiam comparavit. Conferte causas. Vos excusare vultis decurionem, cum Ecclesia excusare non liceat sacerdotem. Scribuntur testamenta templorum ministris, nullus excipitur prophanus, nullus ultima conditionis, nullus prodigus verecundia, soli ex omnibus clerico commune ius clauditur, à quo solo pro omnibus votum commune suscipitur, officium commune defertur: nulla legata vel gravium viduarum, nulla donatio. Et ubi in moribus culpa non deprehenditur, tamen officio multa praescribitur. Quod sacerdotibus fani legaverit Christiana vidua, valet: quod ministris Dei, non valet. Quod ego non, ut querar, sed ut sciant, quid non querar, comprehendi. Malo enim nos pecuniâ minores esse, quàm gratiâ. Sed referunt ea, quae vel donata vel relicta sunt Ecclesiae, non esse temerata. Dicant & ipsi, quis templis dona detraxerit, quod factum est Christianis. Quae si facta essent gentilibus, redderetur potius quàm inferretur iniuria. Nunccine demum iustitia praetenditur, aequitas postulatur? Vbi tunc erat ista sententia, eùm direptis Christianorum omnium facultatibus, ipsos vitales anhelitus spiritus inviderent, & nullius usquam negata defunctis inhiherent suprema commercia sepultura? Quos gentiles precipitarunt, maria reddiderunt. Fidei ista victoria est, quod & ipsi iam facta maiorum carpunt suorum: à Sed qua melioratio, ut eorum munera petant, quorum gesta condemnant? Nemo tamen donaria delubris, & legata aruspiciibus denezavit: sola sublata sunt praedia, quia non religiosè utebantur ijs, quae religionis iure defenderent. Qui nostro utuntur exemplo, cur non utebantur officio? Nihil Ecclesia sibi nisi fidem possidet. Hos reditus praebet, hos fructus. Possessio Ecclesiae, sumptus est egenorum. Numerent quos redemerint templa captivos, quae contulerint alimenta pauperibus, quibus exulibus vivendi subsidia ministraverint. Praedia igitur intercepta, non iura sunt. En quod b factum, quod triste piare nefas, fames, ut aiunt, publica vindicavit: quia usui omnium proficere coepit, quod proficiebat commodis sacerdotum. Propterea ergo detractis, ut aiunt, arbuta exiit corticibus succo

a v.c. sed quae malum ratio, ut eorum.

b Gelen. leg. quod factum, quam triste, quam pia re nefus, 3. Cap.

succo miserabili deficientium ora lambebant. Propter
 Chaoniâ frugem glande mutant es, rursus in pecudum
 factus, & ad infelicis victus alimenta revocati, concussa
 quercu famem in sylvis miseram solabantur. Nova videlicet
 prodigia terrarum, qua nunquam antè acciderant,
 cum superstitione gentilis toto orbe fervèret. Reverà quan-
 do antè vacuis avenis seges fallax avari vota lufit agri-
 cola, & spem rustica plebis quasita sulcis frugis herba de-
 stituit? Et unde Gracis oracula habita sua quercus, ni-
 si quia remedium sylvestris alimonia, caelestis religionis
 donum putarunt? Talia enim suorum munera credunt
 Deorum. Quis Dodonaas arbores nisi gentium populus
 adoravit, cum pabulum a triste sacri memoris honore
 donaret? Non est verisimile, quòd indignantes eorum
 Dij pro pœnâ intulerunt, quod solebant placati conferre
 pro munere. Quae autem avaritas, ut paucis sacerdotibus
 dolentes victum negatum, ipsi omnibus denegarent,
 cum inclementior esset vindicta quàm culpa? Non est
 igitur idonea; quae tantam agritudinem mundi fallen-
 tis causa constrinxerit, ut virentibus segetibus subita
 spes anni adulta moretetur. Et certè ante plurimos
 annos templorum iura toto orbe sublata sunt. Modòne,
 demum Dijs gentilium venit in mentem suas injurias ul-
 tum b iri? Propterea nec assueto cursu Nilus intumuit,
 ut urborum sacerdotum dispendia vindicaret, qui non
 vindicavit suorum? Esto tamen. si superiore anno
 Deorum suorum iniurias vindicatas putant, cur presen-
 ti anno contemptui fuèrunt? Lam enim nec herbarum
 vulsis radicibus rusticana plebs pasitur, nec bacca syl-
 vestris explorat solatia, nec cibum de sentibus rapit, sed
 operum lata felicitum, dum messes suas & ipsa miratur,
 explevit voti satietate ieiunium, usurarios nobis reddi-
 dit terra proventus. Quis ergo tam novus humanis usi-
 bus, ut vices stupeat annorum? & tamen etiam superio-
 re anno plerasque novimus provincias redundasse frugi-
 bus. c De Gallijs quid loquar solito ditioribus? Fru-
 mentum Pannonia quod non severant, vendiderunt. Et

av c. trise a-
 gri nemorum
 honore dona-
 runt.

b al. leg. ire?

c v c. de Gal-
 lijs g. l. f. d. &
 frumentum
 Pannonij. g. n.
 f. v. Et f. Gre-
 cia. f.

faciunt

faciunt ibi
 qua solbat
 excitavit. Lige
 parerunt. Ergo
 fidai fructu
 facta venar
 tam receptu
 demu. P
 en qua volu
 debeat. Li
 Hec est. S
 quia explor
 care. & vol
 committunt
 tes. Sicut
 fendant. No
 possunt. qu
 luvit. Sed
 quodam p
 qui vel p
 bus tunc
 operis cap
 ria, terram
 ciosus r
 vum ter
 sed in p
 loris ex
 Ecclesia
 repone
 cornu
 splendi
 antea
 agrum
 nus tunc
 ata p
 sed in p
 liti

sæcunda Rhetia fertilitatis suæ novit invidiam. Nam
 quæ solebat tutior esse ieiunio, sæcunditate hostem in se
 excitavit. Liguriam Venetiasque Autumnii frumenta
 paverunt. Ergo nec illis sacrilegio annus exaruit, & iste
 fidei fructibus annus effloruit. Negent etiam quod largo
 festu vinea redundaverunt. Itaque & messem scenera-
 tam recepimus, & liberalioris vindemia beneficia possi-
 demus. Postremus superest & maximus locus, utrum
 ea quæ vobis profuerint, Imperatores, restituere sit sidia
 debeatis. At enim, Vos defendant, à nobis coluntur.
 Hoc est, fidelissimi Principes, quod ferre non possumus:
 quia exprobrant nobis vestro se nomine Dijs suis suppli-
 care, & vobis non mandantibus sacrilegium immane
 committunt, dissimulationem pro consensu interpretan-
 tes. Sibi habeant præsidia sua: suos, si possunt, illa de-
 fendant. Nam si ijs, à quibus coluntur, auxilio esse non
 possunt, quomodo possunt vos defendere, à quibus non co-
 luntur? Sed maiorum, inquit, servandus est ritus. Quid,
 quod omnia postea in melius profecerunt? Mundus ipse,
 qui vel primum coactis elementorum per inane semini-
 bus tenero orbe concreverat, vel confuso adhuc indigesti
 operis caligabat horrore, nonne postea distincto cœli, ma-
 ris, terrarumque discrimine rerum formas, quibus spe-
 ciosus videtur, accepit? Exuta humentibus tenebris no-
 vum terre stupuere solem: dies in exordio non refulget,
 sed in processu temporis incremento luminis micat, & ca-
 loris exestuat, Luna ipsa, quæ prophetici oraculis species
 Ecclesie figuratur, cum primum resurgens in menstruas
 reparatur atates, tenebris noctis absconditur, paulatimq;
 cornua sua compleas vel è regione à solis absolvens, clari ^{a v. c. soli}
 splendore fulgoris irrutilat. Exerceri in fructus terra ^{abscondens.}
 antè nesciebant, post ubi imperare arvis sollicitus cepit
 agricola, & informe solum vestire vinetis, sylvestres ani-
 mos domesticis mollita cultibus exuerunt. Anni ipsius
 atas prima, quæ nos usu parili coloravit, nutu gignentium,
 sed in processu lapsuris floribus vernat, postremis ado-
 lescit fructibus. Nos quoque avi rudes sensus ha-
 bemus

bemus infaantia, sed mutati in annos ingenij rudimenta d. ponimus. Dicant igitur, in suis omnia manere debuisse principijs: mundum tenebris obductum, quia splendore solis illuc erit, displicere. Et quamò gratius est, animi tenebra depulisse, quam corporis, fideique iubar emicuisse quam solis? Ergo & mundi, sicut omnium rerum, a primaviam mutarunt, ut venerabilis cano fidei sequeretur senectus. Quos hoc movet, reprehendant messem, quia sera fecunditas est: reprehendant vindemiam, quia in b. casu anni est: reprehendant olivam, quia postremus est fructus. Ergo & messis nostra fides animarum est: Ecclesia gratia meritorum, vindemia est: qua ab ortu mundi virebat in sanctis, sed postrema aetate se diffudit in populos, ut adverterent omnes non rudibus animis irrepisse fidem Christi. Nulla enim sine adversario corona victoria: sed explosa eam opinione, que ante convoluit, id quod erat verum iure pralatum. Si ritus veteres delectabant, cur in alienos ritus eadem Roma successit? Omitto absconditam precio humum, & pastorales casas auro degeneri remittentes. Quid (ut de ipso respondeam, quod queruntur) captarum simulacra urbium, victoresq; Deos, & peregrinos ritus sacrorum, aliena superstitionis amuli receperunt? Vnde igitur exemplum, quod currus suos simulato Almonis in flumine lavat Cybele? Vnde Phrygij vates, & semper invisa Romanis non aquè Carthaginis numina? quam Caelestem Asii, Mitram Persæ, plerique Venerem colunt, pro diversitate nominis non pro numinis varietate. Sic Deam esse & Victoriâ crediderunt, qua utique munus est, non potestas: donatur, non dominatur, legionum gratia, non religionum potentia. Magna igitur Dea, quam militum multitudo sibi vendicat, vel praliorum donat eventus. Huius aram strui in urbis Roma Curia petunt; hoc est, quò plures conveniunt Christiani. Omnibus in templis ara, ara etiam in templo Victoriarum, quando numero delectantur, sacrificia sua ubique concelebrant. Quid est nisi insultare fidei, unius ara sacrificium vendicare? Ferendum ne istud, ut Gentilis sacrificet, & Christianus intersit: Hauriant

a v.c. primaviam mutarunt, ut.

b Alii leg. in casu Autumni est.

CONT
riant omnes, magis
symphosium auro
averjantiam de
gat. Non illi
occupat fides
erit communis
obstantiam
et, volubis n
gimus: sicut.
binus: a Ergo
removet gentes
solum present
plius, imp
inbetis. Consi
tians myster
deret. In
eti habet luc
diatur pres
propagand
pulari in Sen
vobis colit
beris suis, non
tenda, hui
servat imper
mum Princi
cium cadere
in orbe quod
novi negotia.
sed parant
Causa temp
bus trant
prifuge. Et
deno recitat
Orientem
tentiam ut
brus: omne
collegio hunc

riant omnes, inquit, hauriant vel invitum fumum oculis, symphoniam auribus, cinerem faucibus, thus naribus, & aversantium licet ora excitata focus nostris favilla respergat. Non illis satis sunt lavacra non porticus, non platea occupata simulacris. Etiamne in communi illo consilio non erit communis conditio? Obstringetur pia Senatus portio obtestantium vocibus, adjuvantium sacramentis? Si refuset, videbitur mendacium prodere: si acquiescat, sacrilegium confiteri. Vbi, inquit, in leges vestras, & verba iurabimus? a Ergo mensuram, qua legibus tenetur inclusa, ce-
 remonijs gentium suffragium colligit, fidem stringit, jam non solum presentium, sed absentium etiam? Et, quod est amplius, Imperatores, fides vestra pulsatur. Vos enim cogitis, si inbetis. Constantius Augusta memorie, nondum sacris initiatus mysterijs, contaminari se putavit, si Aram illam videret. Iussit auferri, non iussit reponi. Illud auctoritatem facti habet, hoc precepti non habet. Nemo sibi de absentia blandiatur: presentior est, qui se animis inserit, quam qui oculis protestat. Plus enim est mente connecti, quam corpore occupari. Vos Senatus cogendi consilij Praesules habet, vobis coit, vobis conscientiam suam non Dijs gentiam praestat, vos liberis suis, non tamen fidei sua praefert. Hac est caritas expetenda, hac est caritas maior imperio, si fides tuta sit, qua servat imperium. Sed fortasse aliquem moveat, ita fidelissimum Principem destitutum, proinde quasi meritorum precium caducis aestimetur presentium. Quis enim sapiens non in orbe quodam atque circuitu locata humanarum rerum novit negotia, quia non eosdem semper successus habent, sed variant status, & mutant vices? Quem beatiorem Cneio Pompeio Romana templa miserunt? At is cum tribus triumphis terrarum cinxisset orbem, pulsus acie, bello profugus, & sui terminis exul imperij, Canopei manu spadonis occubuit. Quem nobiliores Cyro Persarum totius Orientis terra regem dederunt? Is quoque cum Principes potentissimos adversantes vicisset, victos reservasset, muliebribus armis fusus interijt. Et ille Rex, qui superatos etiam confessus honore donaverat, exsecto capite, & intra utrem

a Alij. leg.
 Ergo mens
 vestra, quae
 leg.

plenum cruoris satiari iussus, incluso, fœmineis imperijs lu-
 dibrio fuit. Aded in istius vita curriculo non paria pari-
 bus, sed longè diversa referuntur. Quem etiam magis sacri-
 ficijs deditum, quàm Carthaginensium Ducem Hamilca-
 rem reperimus? qui cum toto pralii tempore inter acies posi-
 tus dimicantes, sacrificium faceret, ubi partem suorum vi-
 det esse cognovit, in ipsos, quos adolebat, se precipitavit
 ignes, ut eos, vel cruore suo restingueret, quos sibi nihil pre-
 fuisse cognoverat. Nam de Iuliano quid loquar? qui cum re-
 sponsis Aruspicum malè credulus esset, ademit sibi subsidia
 revertendi. Ergò in communi casu, non est communis of-
 fensa. Neminem etenim promissa nostra luserunt. Respondi
 laceffentibus, tanquam non laceffitus. Refellenda etenim
 relationis, non exponenda superstitionis mihi studium fuit.
 Te tamen Imperator, ipsa eorum relatio faciat cautiorem;
 Nam cum de superioribus Principibus texuisset, quia prior
 eorum numerus ceremonias patrum coluit, recentior non
 removit, addidisset etiam, si exemplum religio veterum
 non facit, faciat dissimulatio proximorum, evidenter
 docuit, quòd & fidei tua debeas, ut gentilitii ritus non se-
 quaris exemplum, & pietati, ut fratris statuta non vio-
 les. Si enim pro suis dumtaxat partibus eorum dissimulatio-
 nem Principum pradicarunt, qui cum essent Christiani, de-
 creta tamen gentilium minimè removerunt: quàm magis
 amoris debent deferre fraterno? ut qui dissimulare de-
 beres, etiam si quid forsitan non probares, ne fraternis
 derogares statutis, & nunc teneas, quòd &
 fidei tue, & germanitatis ne-
 cessitudini iudicas
 convenire.

CLEMENTISSIMO IMPERATORI

EUGENIO AMBROSIIUS EPI-

SCOPUS.

SECESSIONIS mihi causa timor Domini, ad quem omnes sensus meos, quantum queo, dirigere consuevi, nec unquam ab eo mentem deflectere, nec pluris facere cuiusvis hominis quam Christi gratiam. Nemini enim facio injuriam, si omnibus Dominum praefero, & confidens in ipso non vereor vobis, Imperator, dicere, qua pro meo captu sentio. Itaque quod apud alios Imperatores non tacui, nec apud te clementissime Imp. tacebo; atque ut ordinem rerum custodiam, strictim recensebo qua ad hoc spectant negotium. Retulerat vir amplissimus Symmachus, cum esset Praefectus Vrbi, ad Valentianum Augusta memoria juniorem, ut templis, qua sublata fuerant, reddi juberet. Functus est ille partibus suis pro studio & cultu suo. Vtrique & ego Episcopus partes meas debui recognoscere. Dedi libellos Imp. duos, quibus significare m sumptus sacrificiorum Christianum virum non posse reddere: non fuisse me auctorem, cum tollerentur, auctorem tamen fieri, quominus decernerentur. Deinde quia dare ipse simulacris eos videretur, non reddere. Quod enim ipse abstulerat, non quasi ipse reddebat, sed arbitrato proprio largiebatur ad superstitionis impensas. Postremo, si fecisset, iam non veniret ab Ecclesiam: aut si veniret, futurum, ut aut sacerdotem non inveniret, aut inveniret sibi in Ecclesia resistentem. Nec ad excusationem obtendi posse, quod esset cathecumenus: cum etiam cathecumenis non liceat sumptus idolis subministrare. Lecti sunt libelli mei in Consistorio. Aderat amplissimus honore magister militaris Bauto Comes, & Rumoridus ipse eiusdem dignitatis, gentilium nationum cultui inserviens, imprimis pueritia sua annis. Valentianus tunc temporis audivit suggestionem meam, nec fecit aliud, nisi quod fidei nostra ratio posebat. Acquievere etiam Comites sui. Postea & id clementissimo

Imperatori Theodosio coram intimavi, atq; in os dictum non dubitavi. Qui intimatâ Senatûs legatione huiusmodi licet non totus Senatus poposcerit, in simulatione mea detulit. Et sic aliquibus ad ipsum non accessi diebus. Nec molestus tui: quia non pro meis commodis faciebam; sed quod ipsi, & anima mea proderat, in conspectu Regis loqui non confundebar. Iterum Valentiniano, Augustæ memoria Principi legatio à Senatu missa intra Gallias, nihil extorquere potuit. Et certè aberam, nec aliquid tui ad eum scripseram. Sed ubi clementia tua imperij suscepti gubernacula, compertum est postea donata illa præcellentibus in Republicâ scilicet Gentilis observantia viris. forte dicatur, Imperator Auguste, quia ipse non tempus reddideris, sed bene meritis de te donaveris. Verum noli pro Dei timore agendum esse constanter, quod etiam pro libertate libenter sit, non solum à sacerdotibus, sed etiam ab his, qui vobis militant, aut in numero habentur provincialium. Te imperante petiere legati, ut templis reddere non fecisti: iterum alteri postularunt, renjusus es: & postea ipsis, qui petiere, donandum putasti. Esi Imperatoris potestas magna sit, tamen considera, imp. quantus sit Dominus: corda omnium videt, conscientiam interiorum interrogat, novit omnia antequàm fiant, novit interna peccatoris tui. Ipsi falli vos non patimini, & Dominum vultis celare? Hoc non cadit in animum tuum. Quamvis enim illi agebant tam perseveranter: nonne tuum fuit Imperator, pro Dei summi & veri & vivi veneratione perseverantiùs obsistere, & negare quod erat iniuria sacra legis? Quis invidet, quoniam que voluisti, alijs donavisti non sumus scrutatores vestrae liberalitatis, ne aliorum commodorum invidi; sed sumus interpretes fidei. Quomodo offeres dona tua Christo, pauci aestimabunt: quid feceris Gentibus, quid volueris, omnes. Quidquid illi fecerint, tuum erit, quidquid non fecerint, suum. Esi es Imperator, Deo magis subditus esse debes. Quomodo Christi sacerdotibus munera tua dispensabunt? Fuit huiusmodi questio temporibus superioribus; & tamen fidei Patrum ipsa cessit persecutio, & Gentilitas detu-

CONT
detulit. Non cum
Tyro. & ad spem
me laison ordina
resolyms fortu
misit ad sacra
repercutias,
pari ad sacra
pm dari. E
Herodes missi
quod erat missi
pro fudo, &
miseratius
cum; & sic
niq; & obin
dem, quia se
mentis Dom
penjanarum
dideri per
rum efficit
na potest
dulcitate
bebat in
tunc quon
nec solui
Deum. &
intellexi
dere. Mo
quam mi
taceri libe
scribitur,
repercuti
sa est, mo
emissio
bant, & se
morum m
accusam
detes, etia

detulit. Nam cum ageretur agon quinquennalis in civitate Tyro, & ad spectandum venisset Antiochia Rex, scelestissimus Iason ordinavit spectatores Antiochenos, qui ab Hierosolymis ferrent drachmas argenti trecentas. Et ille quidem misit ad sacrificium Herculis. Patres non Gentilibus dedere pecunias, sed viris fidelibus missis exposulavere, non erogari ad sacrificium, quia non congruetat, sed in alios sumptus dari. Et pronunciatum est, licet ille ad sacrificium Herculis missum dixerit argentum; sus ipsi quidem debere, quod erat missum: Sed quia illi, qui detulerant, resistebant pro studio, & cultu suo, ut non sacrificio proficeret, sed alijs necessitatibus: tradita sunt pecunie ad constructionem navium; & sic coacti misere, sed ad alios sumptus Reip. Denique & obtinurée. Atque potuerant tacere: sed ladebant fidem, quia sciebant, quod deferrentur. Idem misere viros timentes Dominum, qui agerent, ut non templo, sed ad impensa navium, qua missa fuerant, deputerentur ipsis credere pecuniis, qui causam agerent sanctae legis. Iudex rerum effectus fuit, qui absolvit conscientiam. Si positi in aliena potestate sic pracavebant quid te oportuerit facere, Imp. dubitari non potest. Tu utique, qui nemo cogebat, nemo habebat in potestate, debuisti sacerdotem consulere. Ergo certe tunc quando restiti, et si solus restiti, tamen non solus volui, nec solus id suasi. Quoniam igitur meis vocibus, & apud Deum, & apud omnes homines teneor: aliud mihi non licere intellexi, aliud non oportere. Quare non potui tibi sic cedere. Modeste certe depressi diu te, quia dolorem: nulli quicquam intimandum putavi. Dissimulare nunc mihi non licet, tacere liberum non sit. Idem etiam in primordijs Imperij tui scribenti, non rescripsi, quia praevidebam futurum. Denique reposcenti litteras, cum ipse non rescriberem, dixi: hac causa est, quod extorquendum ei arbitror. Tamen ubi causa emerfit officium meae pro his, qui sollicitudinem sui gerebant, & scripsi, & rogavi, ut ostenderem in causis Dei timorem mihi justum inesse, nec pleris adulationem, quam animam meam facere. In his vero, in quibus vos rogari decet, etiam me exhibere sedulitatem potestati debitam,

sicut

*sicut & scriptum est: Cui honorem, honorem: cuius-
 butum: tributum. Nam cum privato detulerim cor
 intimo: quomodo ei non deferrem Imperatori? Sed qui
 deferri vultis, patimini, ut deferamus ei, quem
 imperij vestri vultis auctorem
 probari.*

F I N I S.

